



Užimtumo poliarizacija ir darbo vietų kokybė krizės laikotarpiu. 2013 m. Europos darbo vietų stebėsenos ataskaita

Santrauka

Įvadas

Naujų darbo vietų kūrimo „aukso amžiuje“, kuris tęsėsi iki 2008 m. prasidėjusio didžiojo ekonomikos nuosmukio, Europos darbo rinkose sukurta beveik 30 milijonų naujų darbo vietų. Vėliau ES darbo rinka sumažėjo penkiais milijonais darbo vietų, ir šiuo metu vėl sparčiai augantis nedarbas yra didžiausias nuo praėjusio amžiaus paskutiniojo dešimtmečio pabaigos. Šioje antrojeje Europos darbo vietų stebėsenos ataskaitoje išsamiai analizuojami neseniai įvykę užimtumo pokyčiai valstybių narių ir ES lygmenimis. Analizė apima tris skirtingus laikotarpius:

- užimtumo didėjimo iki ekonomikos nuosmukio laikotarpį (1995–2007 m.);
- didžiojo nuosmukio laikotarpį (2008–2010 m.);
- įstrigusio ekonomikos atsigavimo laikotarpį (2011–2012 m.).

Vadovaujantis vadinamuoju pavienių darbo vietų vertinimu pagrįstu požiūriu (angl. jobs-based approach), aprašomi užimtumo srityje įvykę kiekybiniai (kiek darbo vietų buvo sukurta arba panaikinta) ir kokybiniai (kokių darbo vietų) pokyčiai.

Politinės aplinkybės

Europos pažangaus, tvaraus ir integracinio augimo strategijoje „Europa 2020“ numatytas įsipareigojimas skatinti didelį užimtumą ir našumą. Tai leidžia manyti, jog taip dar kartą įsipareigota siekti ankstesnėje strategijoje – Lisabonos darbotvarkėje – nustatytų tikslų – sukurti daugiau ir geresnių darbo vietų. Siekiant išspręsti ilgėjančių bedarbių eilių problemą, kuri kai kuriose valstybėse narėse netrukus pradės kelti realią grėsmę

visuomenės santarvei ir tvariam ekonomikos augimui, reikia sukurti daugiau darbo vietų. Tačiau augant integruotai pasaulio ekonomikai Europa turi sukurti ne tik daugiau, bet ir geresnių bei našesnių darbo vietų, jei nori dar kartą pasiekti pažangos gerindama savo piliečių gyvenimo sąlygas.

Europos Komisijos 2012 m. komunikate „Ekonomikos atsigavimas kuriant darbo vietas“ nurodyti keli sektoriai, kuriuose užimtumo augimas laikomas labiausiai tikėtiniu, tai – sveikatos priežiūros paslaugos, informacijos ir ryšių technologijos, asmeninės ir namų ūkio paslaugos, taip pat labai perspektyvios vadinamosios ekologiškos darbo vietos, kurių kategoriją sunku apibrėžti. Vadovaujantis pavienių darbo vietų vertinimu pagrįstu požiūriu, šioje ataskaitoje pagal profesiją pateikiami naujausi duomenys apie užimtumo lygį ir darbo vietų kokybę tiek augančiuose, tiek mažėjančiuose sektoriuose.

Vadovaujantis šiuo požiūriu, naudojant standartizuotus tarptautinius klasifikatorius (ISCO profesijų klasifikatorių ir NACE sektorių klasifikatorių) apibūdinama tam tikrame sektoriuje sukurta su konkrečia profesija susijusi darbo vieta, o tuomet aprašomos užimtumo permainos kiekvienoje valstybėje narėje ir visoje ES. Kokybinėje šios analizės dalyje darbo vietos reitinguojamos pagal darbo užmokesčio lygį, darbuotojo išsilavinimą arba platesnį daugiamatį darbo vietos kokybės indeksą.

Pirmasis pavienių darbo vietų vertinimu pagrįstą požiūrį praėjusio amžiaus paskutiniajame dešimtmetyje JAV pradėjo taikyti Nobelio premijos laureatas Joseph Stiglitz, vėliau jį išobulino Erik Olin Wright ir Rachel Dwyer. Konkretus klausimas, į kurį siekta atsakyti šiame amerikiečių anksčiau

parengtame darbe, – ar darbo vietų skaičiaus augimas pasiektas darbo vietų kokybės sąskaita? – ilgainiui įgijo dar ryškesnį atspalvį. Visų pirma vadovaujantis pavienių darbo vietų vertinimu pagrįstu požiūriu, analizuota, kiek stipriai poliarizuojasi išsivysčiusios ekonomikos šalių užimtumo struktūros ir dėl to sumažėja vidutiniškai apmokamų darbo vietų, jų visiškai nebelieka arba darbo vietos pavirsta aukštesnio lygmens darbo vietomis (jose dirba daugiau aukštos kvalifikacijos darbuotojų, jos tampa gerai apmokamomis darbo vietomis), atsižvelgiant į įgūdžių paskatintų techninių pokyčių prognozes.

Pagrindinės išvados

- Ekonomikos nuosmukio laikotarpiu visoje Europoje smarkiai sumažėjęs žmonių užimtumo lygis lėmė darbo užmokesčio struktūros poliarizaciją. Didelę panaikintų darbo vietų dalį sudarė vidutiniškai apmokamos darbo vietos gamybos ir statybos sektoriuose. Nors ankstesniu laikotarpiu (1995–2007 m.) taip pat buvo juntama tam tikra darbo užmokesčio poliarizacija, tuomet ši tendencija pasireiškė gerokai silpniau. Tokias permainas taip pat kompensavo gerokai didesnis struktūrinis užimtumo pagerėjimas.
- Dėl krizės daugumoje šalių ne tik išryškėjo darbo vietų poliarizacija, bet ir gerokai sumažėjo struktūrinių pokyčių įvairovė visoje Europoje. Nors ekonomikos augimo laikotarpiu tam tikrose ES valstybių grupėse pasireiškė skirtingos pokyčių tendencijos (žemyninėje Europos dalyje vidutiniškai apmokamos darbo vietos poliarizavosi, šiaurinėse šalyse – daugiausia pavirto aukštesnio lygmens darbo vietomis, o pietuose – tokių darbo vietų padaugėjo), krizės laikotarpiu dauguma šalių patyrė tam tikrą poliarizaciją.
- 2011–2012 m. užimtumo srityje įvykusių permainų požiūriu, poliarizacija buvo ne tokia stipri: sparčiau daugėjo geriau apmokamų darbo vietų, ne taip smarkiai mažėjo vidutiniškai apmokamų darbo vietų ir palyginti greičiau mažėjo prastai apmokamų darbo vietų. Visų pirma krizei labiau atspariose darbo rinkose gerokai daugiau vidutiniškai apmokamų darbo vietų tapo aukštesnio lygmens darbo vietomis, o tose šalyse, kuriose užimtumas nuolat mažėjo, tęsėsi darbo vietų poliarizacija.
- Net ir nuosmukio laikotarpiu darbo vietų poliarizacija daugiausia buvo susijusi tik su darbo užmokesčiu. Skirstant darbo vietas pagal vidutinį išsilavinimo lygį arba su pinigais nesusijusias charakteristikas, struktūrinių pokyčių požiūriu nuo 1995 m. beveik visose ES šalyse darbo vietų kokybė pagerėjo. Taip yra todėl, kad darbo vietos, kurios lėmė vidutiniško darbo užmokesčio kvintilių sumažėjimą, vertinamos pagal vidutinį išsilavinimą arba su pinigais nesusijusias darbo vietų charakteristikas paprastai užima žemesnes pozicijas, nei pagal darbo užmokestį (gamybos ir statybos sektorių darbo vietos, kuriose dirba daugiausia vyrai).
- Geriau apmokamos darbo vietos buvo daug atsparesnės krizės laikotarpiu, jų toliau daugėjo (nors ir labai nesmarkiai) net ir pasiekus didžiojo ekonomikos nuosmukio piką. Per pirmuosius dvejus nuosmukio metus geriau apmokamų darbo vietų augimą daugiausia skatino viešajame sektoriuje teikiamos žinių reikalaujančios paslaugos (daugiausia sveikatos priežiūros ir švietimo paslaugos). 2011–2012 m. daugiau dėmesio skirta žinių reikalaujančioms paslaugoms privačiajame sektoriuje, dėl to ES šiuo laikotarpiu viršutiniame darbo užmokesčio struktūros kvintilyje buvo sukurta per 400 000 naujų darbo vietų.
- Nuosmukio laikotarpiu darbo rinkoje moterys pradėjo aktyviau vyti vyrus ir pagal užimtumo skaičius, ir pagal patekimą į aukštesnius užimtumo struktūros sluoksnius. Padidėjo moterų dalis tarp dirbančiųjų, ypač vidutiniškai ir gerai apmokamose darbo vietose (aukštesniuose kvintiliuose). Iš dalies taip nutiko todėl, kad kai kuriuose augančiuose sektoriuose, kaip antai sveikatos priežiūros sektoriuje, dirbo labai daug moterų, o mažėjančiuose sektoriuose, kaip antai statybos sektoriuje, jų dirbo labai nedaug. Tačiau tokie pokyčiai taip pat parodo, kad tuo metu, kai siekiant įsidarbinti geresnės kokybės darbo vietose kvalifikacija buvo dar svarbesnė, moterų išsilavinimas buvo aukštesnio lygio.

Papildoma informacija

Ataskaita „Employment polarisation and job quality in the crisis: European Jobs Monitor 2013“ („Užimtumo poliarizacija ir darbo vietų kokybė krizės laikotarpiu. 2013 m. Europos darbo vietų stebėsenos ataskaita“), skelbiama adresu <http://www.eurofound.europa.eu/publications/htmlfiles/ef1304.htm>.

Daugiau informacijos kreipkitės į tyrimų vadovą John Hurley e. pašto adresu joh@eurofound.europa.eu.